

1830. — № 25149; Т. XXXIV. — 1817. — Спб., 1830. — № 26733; Т. XXXVII. — 1820-1821. — Спб., 1830. — № 28774.
¹ 2 ПСЗ. — Т. XXXVIII. — 1822-1823. — Спб., 1830. — № 29031.
² 2 ПСЗ. — Т. X. — Отд. II. — 1835. — Спб., 1836. — № 8424.
³ 2 ПСЗ. — Т. VIII. — 1833. — Спб., 1834. — № 6130, 6297; Т. X. — № 8008; Т. XI. — 1836. — Спб., 1837. — № 8841; Т. XII. — 1837. — Спб., 1838. — № 16661; Т. XVII. — 1842. — Спб., 1843. — № 15974. — Прибавление 1841 г. — № 14780а.
⁴ ПСЗ. — Т. XXXIX. — 1824. — Спб., 1830. — № 29938; Т. XL. — 1825. — Спб., 1830. — № 30371, 30487, 39219; 2 ПСЗ. — Т. II. — 1827. — Спб., 1830. — № 1572; Т. III. — 1828. — Спб., 1830. — № 2053, 2515; Т. IV. — 1829. — Спб., 1830. — № 2808, 2952, 2980.
⁵ 2 ПСЗ. — Т. I. — 1825. — Спб., 1830. — № 46, 63, 102, 195; Т. III. — № 2003, 2390.
⁶ 2 ПСЗ. — Т. V. — Отд. I. — 1830. — Спб., 1831. — № 3742, 3743, 3776.
⁷ 2 ПСЗ. — Т. V. — Отд. II. — № 3993, 4051; Т. VI. — 1831. — Спб., 1832. — № 4617; Т. XI. — № 8883.
⁸ 2 ПСЗ. — Т. II. — № 1417, 1506; Т. III. — № 2080, 2122; Т. IV. — № 2831. — Т. V. — № 3463; Т. VI. — № 4395; Т. IX. — 1834. — Спб., 1835. — № 7310; Т. X. — № 8676.
⁹ 2 ПСЗ. — Т. V. — № 4082.
¹⁰ 2 ПСЗ. — Т. I. — № V. — № 143; Т. II. — № 926, 1133.
¹¹ 2 ПСЗ. — Т. I. — № 163; Т. II. — № 1670; Т. IV. — № 2623, 2685; Т. V. — № 3901; Т. XIII. — 1838. — Спб., 1839. — № 11595; Т. XIV. — 1839. — Спб., 1840. — № 12026, 12238.
¹² 2 ПСЗ. — Т. I. — № 620.
¹³ 2 ПСЗ. — Т. I. — № 627; Т. II. — № 809; Т. VI. — Отд. I. — № 4770; Т. XII. — 1837. — Спб., 1838. — № 10037.
¹⁴ 2 ПСЗ. — Т. I. — № 681; Т. II. — № 965, 1345, 1668; Т. V. — Отд. II. — № 3953; Т. VII. — 1832. — Спб., 1833. — № 5803; Т. XI. — № 9134; Т. XVI. — 1841. — Спб., 1842. — № 14502.
¹⁵ 2 ПСЗ. — Т. III. — № 2156, 2526; Т. VIII. — № 5995; Т. X. — № 8329, 8405; Т. XVIII. — 1843. — Спб., 1844. — № 16550.
¹⁶ 2 ПСЗ. — Т. III. — № 2320; Т. VIII. — № 6216; Т. IX. — № 7465; Т. X. — № 7898; Т. XII. — № 10233, 10578; Т. XIII. — № 11707, 11711; Т. XVIII. — № 16 560.
¹⁷ 2 ПСЗ. — Т. XI. — № 9245; Т. XIV. — 1839. — Спб., 1840. — № 12829.
¹⁸ 2 ПСЗ. — Т. VIII. — № 6385; Т. IX. — 7350; Т. X. — Отд. II. — № 8495; Т. XI. — № 9351; Т. XII. — № 10371, 10477; Т. XVI. — № 14578.
¹⁹ 2 ПСЗ. — Т. XIV. — № 12993.
²⁰ 2 ПСЗ. — Т. IX. — № 7285; Т. X. — № 8108; Т. XI. — № 9745; Т. XVIII. — Отд. I. — № 17375; Т. XIX. — 1844. — Спб., 1845. — № 18505.
²¹ 2 ПСЗ. — Т. XX. — 1845. — Спб., 1846. — № 18679.
²² 2 ПСЗ. — Т. XX. — № 18889; Т. XXI. — 1846. — Спб., 1847. — № 19913, 20162, 20266; Т. XXIII. — 1848. — Спб., 1849. — № 22071; Т. XXV. — 1850. — Спб., 1856. — № 24322.
²³ Там же. Т. XX. — № 18872; Т. XXI. — № 19852, 20286; Т. XXX. — 1855. — Спб., 1856. — № 28954.
²⁴ Т. XXV. — 1854. — Спб., 1855. — № 23959.
²⁵ 2 ПСЗ. — Т. XXIX. — 1854. — Спб., 1847. — № 28676, 28852; Т. XXX. — № 28981, 28996, 29360.
²⁶ 2 ПСЗ. — Т. XXX. — Отд. I. — 1855. — Спб., 1856. — № 29688; Т. XXXI. — Отд. I. — 1856. — Спб., 1857. — № 31070.
²⁷ 2 ПСЗ. — Т. XXXI. — № 30136, 30556; Т. XXXII. — 1857. — Спб., 1858. — № 31780, 32462; Т. XL. — 1865. — Спб., 1867.
²⁸ Т. XXXII. — № 31665.
²⁹ 2 ПСЗ. — Т. XXXVIII. — 1863. — Спб., 1866. — № 39847; Т. XXXIX. — 1864. — Спб., 1867. — № 41079, 41371.
³⁰ 2 ПСЗ. — Т. XL. — № 42155.
³¹ 2 ПСЗ. — Т. XLI. — 1866. — Спб., 1868. — № 43061, 43370.
³² 2 ПСЗ. — Т. XLII. — 1867. — Спб., 1871. — № 44164, 44715; Т. XLIII. — 1868. — Спб., 1873. — № 45975.
³³ 2 ПСЗ. — Т. XLV. — 1870. — Спб., 1874. — № 48094, 48335; Т. XLVI. — 1871. — Спб., 1874. — № 49215, 51752, 52179; Т. XLVII. — 1872. — Спб., 1875. — № 51572, 51883.
³⁴ 2 ПСЗ. — Т. XLIX. — Отд. I. — 1874. — Спб., 1876. — № 53049; Т. LV. — 1880-1881. — Спб., 1884. — Дополнения 1874 г. — № 53073а.

Сергий Борисевич

ІСТОРИЯ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
(продовження)

Починаючи з 1926 р., Укрцентрархів безпосередньо керував архівною роботою в Кам'янецькому окружному архівному управлінні (далі — КОАУ). В листі від 21 січня 1927 р. всім окрархам запропоновано утворити комісію для виявлення в музеях і бібліотеках рукописів з метою передачі їх до архівів. Проте невідомо, чи розпочала ця комісія діяльність. Можна лише констатувати, що в Кам'янець-Подільському історичному музеї зберігаються рукописні документи, переважно метричного характеру, які раніше перебували в архіві Подільської духовної консисторії.

18 лютого 1927 р. ЦАУ розіслало всім окрархам проект «Інструкції про архівних кореспондентів», в якому зазначалося, що на допомогу міс-

цевим архівним органам, котрі «при їх обмежених коштах і недостатніх штатах, не можуть у потрібній мірі перевести всю невідкладну роботу в справі виявлення й охорони архівних матеріалів», мають прийти архівні кореспонденти.

Інститут архівних кореспондентів мав утворюватись у селах і містах із бібліотекарів, студентів та ін., котрі інформували б окрархи «про безприступні архівні матеріали» та пропагували значення архівів серед населення [ДА Хмельницької області, ф. Р-3161, оп. 1, спр. 12, арк. 44*].

22 лютого 1927 р. КОАУ, як і інші архівні управління, отримало від ЦАУ преїскурант оплати за архівні довідки. Плата не встановлювалась за копії агестатів та довідки щодо трудового стажу. А

*Далі в тексті посилання на опис 1 фонду Р-3161 (Кам'янецьке окружне архівне управління) у ДА Хмельницької області.

вже 30 травня ЦАУ, посилаючись на постанови РНК УРСР від 4 лютого 1919 р., 23 січня 1925 р. та постанову НК Юстиції УРСР за 1926 р., заборонило видавати приватним особам копії формулярних списків дореволюційної доби. Дозволялося видавати такі копії тільки «на жадання державних установ безпосередньо...» [спр. 76, арк. 23, 65]. Отже, з 1927 р. інформаційно-довідкова робота Кам'янецького архіву стала платною, хоч плата була мізерною. До того ж кошти вилучалися органами влади і не могли полегшити матеріальний стан архіву.

Архівні працівники ставили перед державними органами влади питання про визнання архівної праці шкідливою. 2 квітня 1927 р. Укрцентрархів, відповідаючи на численні запити, в своєму листі до всіх окрархів роз'яснював, що критерії шкідливості архівної роботи будуть визначені «після його детального пророблення» та підкреслював, що архівні працівники користуються двотижневою додатковою відпусткою (разом з тарифом — 1 місяць). Для встановлення шкідливості умов праці кожній конкретній архівній установі потрібно було звернутись до місцевих владних установ стосовно вирішення цього питання, а виконкому — доручити працівникам санстанції встановити ступінь шкідливості архівної роботи. При позитивному вирішенні питання встановлювались пільги або компенсація. Але і без санкції санстанції архівним працівникам на 50 % мала збільшуватись відпустка. Працівники КОАУ такими пільгами не користувалися навіть після клопотання перед міськвиконкомом.

8 квітня 1927 р. ЦАУ надіслало КОАУ «Інструкцію експертним комісіям», а 16 травня «Інструкцію по веденню архівної частини депопроизводства місцевих підприємств Народного Комиссариата Почт и Терраграф». У листі від 21 травня заборонив КОАУ та його експертній комісії проводити виділення утильних документів з фондів Подільської Казенної Палати та Миської Управи, бо вважав її недоцільною через незначну кількість непотрібного матеріалу. Листом від 23 липня всі окрархи ставились до відома, щоб вони не вважали себе відділами ЦАУ, а відділами відповідних окружних виконавчих комітетів. Тому необхідно замінити помилково виготовлені з цього розрахунку печатки та штампи. КОАУ провело таку заміну у вересні.

26 березня 1927 р. ЦАУ на своєму засіданні обговорило питання «Про наслідки обслідування Кам'янець-Подільського Окрарху» й визнало роботу КОАУ незадовільною через відсутність відповідно устаткованого архівосховища, недостатній штат та невідповідність працівників займаним посадам, брак коштів на відрядження до районів. Для поліпшення роботи пропонувалося: 1) просити Кам'янець-Подільський ОВК виділити необхідні кошти на ремонт «... для відповідного устаткування архівосховищ»; 2) терміново скласти охоронні описи «з огляду на прикордонне положення м. Кам'янець-Подільського ... прохати Окру-

говий Виконавчий Комітет довести штат до 8 штатних одиниць; 3) домогтись виділення коштів для відряджень; 4) наголосити на неможливості залишати в Кам'янці-Подільському, як прикордонному місті, всі найважливіші у науково-історичному і політичному відношеннях архівні документи та вважати за потрібне перевезти їх до Києва, у відповідне помешкання в Києво-Печерській лаврі; 5) погодитись з рішенням ОВК про звільнення завідувача КОАУ — т. Якомі; 6) відмітити як великий недолік у роботі невірні складені описи». Це рішення було доповнене пропозиціями, викладеними в листі Укрцентрархіву до КОАУ від 28 грудня 1927 р.: «1) відмічена слабка інструктивна робота особливо в районах (обстежено лише 31 установа); 2) вимагалось підсилити роботу стосовно концентрації архівних матеріалів діючих установ. З'ясувати — чому прийняті матеріали періоду 1923-1927 рр.; 3) визнавалась задовільною робота стосовно розборки архівматеріалу; 4) вказувалось, що опис матеріалів за науково-історичним принципом проводити не слід, бо немає кваліфікованих працівників та дозволу ЦАУ; 5) у звітах невірною обчислена кубатура архівосховищ; 6) вимагалось підсилити роботу з архівними кореспондентами, яка майже не проводилась» [спр. 79, арк. 28-30; спр. 81, арк. 55].

1927 р. ВУЦВК у своїх постановках приділяв велику увагу архівній справі. 4 квітня Президія ВУЦВК на своєму засіданні звернула увагу окрвиконкомів на необхідність поліпшення матеріального становища окрархів. 29 липня ВУЦВК надіслав листа всім ОВК, в якому запропонував: 1) обов'язково передбачити в кошторисах кошти на ремонт та устаткування архівосховищ, укомплектування штату кваліфікованими працівниками; 2) прирівняти заробітну плату завідувачів окрархів до заробітної плати завідувачів відділами, щоб було легше підбирати їх відповідний склад. 10 серпня ВУЦВК прийняв рішення, яким заборонив безпосередньо установам продавати архівні документи. Це право надавалось виключно ЦАУ, яке могло його передоверити (під власним контролем) окрархам. Кошти від продажу утильних документів паперовим фабрикам мали надходити на рахунок Укрцентрархіву. 17 січня ВУЦВК звернувся до всіх окрархів та Укрцентрархіву, де зазначив, що з Німеччиною та Польщею укладені консульські конвенції, за якими установи та особи цих держав мають право звертатись безпосередньо до архівів, а ті відповідати через НК Закордонних справ [спр. 76, арк. 9, 91, 96; спр. 79, арк. 32].

Попри незадовільну оцінку роботи КОАУ Укрцентрархівом та некваліфікованість його працівників, 1927 р. ними було проведено певну корисну роботу: 1) завершено зовнішнє впорядкування розкиданих та розпорочених архівних документів; 2) завершено концентрацію безпритульних документів дореволюційної доби, волосних архівів та періодичних видань; 3) здійснено класифікацію архівних документів післяреволюційного ча-

су (за цей період в архіві зберігалось 64 фонди, хронологічні їх межі з 1720 по 1925 рр.); 4) розшукано архіви уряду УНР, які надіслано до м. Харкова в Архів Революції; 5) розшукано часописи періоду 1917-1920 рр. і надіслано до газетного фонду Архіву Революції; 6) передані до ДПУ всі документи Подільського Жандармського управління; 7) продовжено формування бібліотеки; 8) всі метричні книги після 1865 р. передано до Кам'янецького ЗАГСу; 9) всі архівні документи сконцентровано в 3-х приміщеннях: а) будинок Оксрду (8 кімнат на 2499 м²) – найкраще архівосховище (сухе, устатковане стелажми); б) будинок Окрвиконкому (1020 м²) – сховище місцями вологе, але устатковане стелажми; в) Центральний архів (11808 м²) – архівосховище тісне, погано устатковане стелажми, фундамент осідав, велика вологість, обвалювалась штукатурка; 10) прийнято документи від 27 установ за 1871-1927 рр.; 11) упорядковано архів Петлюрівського уряду; 12) проведена певна робота з утилізації документів; 13) проінструктовано архівні частини різних установ: в місті – 4, в районі – 23, на селі – 1 [спр. 79, арк. 52 зв.-53; стр. 78, арк. 81-82, 306; стр. 81, арк. 36-37].

1927 р. у КОАУ існували досить складні стосунки з Кам'янецьким ОВК. Так 4 червня окрарх надіслав звернення до Президії КОВК, в якому зазначав, що вкрай необхідно здійснити ремонт архівосховищ у Центральному архіві. 20 липня Кам'янецький окрфінвідділ відмовив у фінансуванні ремонту за браком коштів. Хоча кожне півріччя розроблявся кошторис для КОАУ, який затверджував окрвиконком (у ньому передбачались кошти на ремонт, інші господарські та канцелярські витрати придбання інвентаря, відрядження, але фінансування майже не було (один до одного – сучасні умови – С.Б.). Попри вимоги ЦАУ та ВУЦВК Президія Кам'янецького окрвиконкому сповістила КОАУ 9 вересня, що у зв'язку з раціоналізацією та спрощенням структури радпарату на Кам'яничині (посилаючись на постанову РНК УРСР від 15 вересня 1927 р.) необхідно: 1) скоротити штати; 2) здійснити підбір кваліфікованих кадрів та працездатних працівників. На цій підставі з 27 вересня в КОАУ скорочувались посади інструктора та архіваріуса. 29 жовтня про ці події повідомили Укрцентрархів. Досить хаотичне становище щодо кадрового питання в Архівному управлінні було протягом всього 1927 р. Так, 11 квітня звільнився завідувач КОАУ – К.Д. Якомі (працював з 29 жовтня 1926 р. – тобто, всього півроку), його посаду заступив О.П. Чечурін, якому було 29 років. Інструктора Барановського звільнили 9 травня згідно з висновком інспектора Укрцентрархіву, як не відповідного займаній посаді. Посаду заступив В.С. Наумов (22 роки). Але його та архіваріуса В.С. Опольського (35 років) скоротили за рішенням окрвиконкому 27 вересня. Тобто, в IV кварталі 1927 р., в КОАУ працювало 3 працівники: заві-

дувач О.П. Чечурін, архіваріус К.М. Ключинський та вартувий І.Т. Кавецький. Все, що наказувало здійснити ЦАУ для покращання роботи АУ, особливо інструкторські обов'язки, вже не було кому виконувати [спр. 77, арк. 134, 237, 299-302; стр. 78, арк. 287, 306, 315, 317, 320; стр. 83, арк. 8, 14, 21, 22].

Для історії Державного архіву Хмельницької області 1927 р. був особливим:

1. У березні ЦАУ провело ґрунтовну перевірку діяльності КОАУ. Основні висновки її: а) незадовільні умови зберігання архівних документів внаслідок майже відсутніх коштів для придбання обладнання архівосховищ; б) недостатність штату для задовільного виконання всіх покладених на управління завдань (особливо інструктаж архівних відділів діючих установ); в) невдалий підбір окрвиконкомом архівних працівників, які виявили свою некомпетентність та некваліфікованість. Комісія Укрцентрархіву прийняла рішення щодо вивозу особливо цінних документів до м. Києва через зазначені причини та близькість м. Кам'янець-Подільського до кордону.

2. Незважаючи на вимоги ЦАУ та ВУЦВК, восени 1927 р. окрвиконком скоротив штат КОАУ до 3 осіб, що призвело до величезного скорочення обсягів виконаних робіт. Наймати працівників за тимчасовими трудовими угодами теж було неможливо, оскільки бракувало бюджетного фінансування.

3. Довідково-інформаційна робота КОАУ перейшла на платну основу, але довідки видавались майже виключно установам.

4. Саме з цього року утилізація архівних документів увійшла в досить організоване русло: а) заборона продажу архівного паперу без дозволу ЦАУ і тільки на паперовій фабриці; б) всі гроші від реалізованого паперу переводились на рахунок Укрцентрархіву; в) утилізація проводилась за інструкцією без «самодіяльності на місці».

5. Запроваджувалась система «архівних кореспондентів», яка не набула належного розмаху. Отже, 1927 р. для КОАУ був досить складним та суперечливим.

1928 р. розпочався з повідомлення ЦАУ від 10 січня про проведення семінару з підвищення кваліфікації архівних працівників, який скликався 1 лютого. Кандидат для поїздки на семінар повинен був мати освіту не менше 7 класів і намір надалі працювати в архіві. Відрядження мало фінансуватись із місцевого бюджету. Збирався поїхати архіваріус К.М. Ключинський, але 2 лютого Укрцентрархів сповістив, що семінар розраховано всього на 10 осіб, що не давало можливості запросити представника КОАУ [спр. 109, арк. 2-5].

9 травня ЦАУ направило КОАУ «Положення про партархіви», в якому зазначалось: 1) Окрархи повинні інструктувати з архівних питань не менше 1 разу на рік архівні підрозділи окружних парткомів та райпарткомів; 2) з цією метою з 1 жовтня 1928 р. вводилась при окрархах посада вченого-архівіста; 3) після введення цієї посади окрархам належало передати: а) архіви комуністичних осередків до 1926 р. включно через район-

ні парткомітети, 6) архіви міських, сільських та окружних парткомітетів передати до 1925 р. включно; 4) організувати при окрарху партсекцію; 5) прийом партархівів розпочати з 1 жовтня після їх впорядкування та описання. Це положення Укрцентрархів розробив на підставі листа та «Положення про партархів», надісланих КП(б) України від 5 березня 1928 р., в яких дорікалося всім окружним ПК за невиконання рішення ЦК КП(б) України від 8 липня 1926 р. про «заховання партархівів», вимагалось припинити псування та нищення партійних документів, пропонувалося впродовж місяця створити нормальну роботу архівних підрозділів ОПК, посиливши архівні органи відповідними партійними працівниками, утворити партархіви в парткомітетах, передавати партдокументи в спецховища — для окружних ПК — після 3-х років, районних ПК — після 2-х.

Таким чином, Комуністична партія, прагнучи створити свої архіви, почала передачу своїх документів у загальнодержавні окружні архіви під нильним своїм наглядом та керівництвом.

У зв'язку з вищезазначеним ЦАУ надіслало 21 вересня КОАУ проект його штату на 1928-1929 рр., з урахуванням посади вченого архівіста при партсекції, тобто штат мав складати 9 одиниць. Також надсилався розмір посадових ставок (завідувач таємно-політичного відділу — 120 крб.; вчений архівіст — 90 крб.; інспектор-інструктор — 90 крб.; архівіст — 65 крб.) [спр. 108, арк. 16-18, 33, 37].

2 березня 1928 р. Кам'янецький ОВК видав «Обов'язкову постанову» № 41, якою зобов'язував всі установи здати «негайно» всі документи до окрарху, включно по 1922 р. В той же час, 23 лютого, окрфінвідділ звертається до КОАУ з вимогою подати список конкретних заходів щодо «режиму економії». Пізніше Кам'янецька міська Рада в своєму листі пропонує «... протягом 7 днів вивести весь архів... з помешкання Окр. суду в приміщення був. 11 госпиталю...» та пообіцяла виділити на це кошти. Виконувати цю роботу мали 2 особи, враховуючи «заходи стосовно режиму економії». В таких умовах роботи КОАУ завідувач О.П. Чечурін надіслав 12 липня листа до Кам'янецького ОВК, в якому повідомляє: «що в зв'язку з раціоналізацією апарату та скороченням штату» Архівного управління (до 3 осіб) «припинився інструктаж та обслідування архівних установ, а також розборка та класифікація архівних матеріалів. Більшість зайняті поточною кореспонденцією та відповідали на запити. Не ведеться прибирання приміщень. Немає діловода-друкаря». Така складна ситуація в Управлінні спонукала завідувача КОАУ знайти інше місце роботи. 28-29 вересня Президія ОВК задовольнила його прохання та призначила нового завідувача О.О. Дукачева, який приступив до своєї діяльності лише з 11 грудня 1928 р. [спр. 108, арк. 13; спр. 110, арк. 37, 102; спр. 111, арк. 11, 19; спр. 47, арк. 19 зв.-20].

Наприкінці 1928 р. в історії архіву відбулося ще дві події. 20 грудня 1928 р. Наркомат Робітнико-Селянської Інспекції видав постанову про обо-

в'язкове утворення в місячний термін при Окрархах розбірних комісій, оскільки існує «паперовий голод», «необхідно вилучати від установ та підприємств непотрібної архівної макулатури для передачі на утилізацію» паперовим фабрикам. Комісії в своїй діяльності мали керуватись інструкціями ЦАУ, щоб не вилучити документи науково-історичного значення [спр. 110, арк. 157; спр. 123, арк. 18].

Таким складним був для КОАУ 1928 р. Великі протиріччя в діяльності владних структур у центрі і на місцях вкрай негативно відбивалися на діяльності КОАУ. Обсяг робіт та обов'язків архівістів збільшувався з геометричною прогресією, а благецьке фінансування ще більше обмежувалося. Стан використання, комплектування і зберігання документів досяг критичного стану. Такі умови праці були і впродовж 1929 р.

29 січня 1929 р. ЦАУ надіслало лист КОАУ, в якому вимагало повернути гроші, витрачені попереднім завідувачем. Йшлося про те, що завідувач Управлінням Чечурін, за пропозицією Кам'янецького ОВК, використав 233-265 крб., отримані від продажу утилізованих архівних документів, на влаштування виставки, присвяченої 10-м роковинам Жовтневої революції. Ці кошти за законом мали надсилатись на рахунок ЦАУ або використовуватись місцевими архівними установами з дозволу Укрцентрархіву. В листі наголошувалося: ЦАУ вважає цей випадок ненормальним і прохає повернути ці кошти [спр. 127, арк. 23]. Залишається невідомим, чи повернув виконком ці кошти.

4 лютого ЦАУ ознайомило КОАУ з постановою Колегії НК Робітнико-селянської Інспекції УРСР від 31 жовтня 1928 р., де було розроблено проект вказівок до всіх окрадмінвідділів. Згідно проекту примірники книг ЗАГСу потрібно було здати на зберігання до окрарху. У зв'язку з цим Укрцентрархів просив повідомити його, чи спроможне КОАУ прийняти ці документи. Вже 13 лютого Кам'янець-Подільська філія ЗАГСу повідомила Архівне управління, що актові записи по місту (1920-1927 рр.) налічують 46 книг в двох примірниках. Другі примірники метричних книг весною 1929 р. були прийняті працівниками Кам'янецького архівного управління, але в серпні 1929 р. у зв'язку з адміністративно-територіальною реформою повернуті до міського ЗАГСу.

15 лютого ЦАУ запропонувало КОАУ утриматися від започаткування роботи розбірних комісій, доки не буде узгальнено досвід Київського та Харківського окрархів і викладено в детальній інструкції щодо утилізації архівних документів установ та організацій. Це стосується документів Окрсуду та Прокуратури. Одночасно 19 березня відбулась нарада представників установ та організацій м. Кам'янець-Подільського щодо утилізації документів діючих установ, де головував завідувач Архівним управлінням Дукачев. Було прийняте рішення: а) поліпшити склад розбірних комісій, залучивши «всіх спеціалістів, що знають роботу установ... і наукових робітників з історич-

ною освітою»; б) завершити повністю вилучення утильматеріалу І черги, а під час вилучення утилю І черги «... додержуватись певної обережності... дотримуватись інструкції ЦАУ...» [спр. 123, арк. 30, 36]. Отже, хоча ЦАУ запропонувало припинити діяльність розбірної комісії, вона продовжувала працювати, але дуже мляво та некомпетентно.

21 березня 1929 р. Укрцентрархів надіслав критичну відповідь на звіт КОАУ, в якій робота Управління визнавалась незадовільною. Далі зазначалося, що, безумовно, при штаті в 2 особи неможливо проводити подальше впорядкування та описання нерозібраних фондів, а недостатнє фінансування не дозволяє устаткувати архів обладнанням, проводити інструктивну роботу та співпрацю з архівними кореспондентами [спр. 126, арк. 25].

3 квітня ЦАУ надіслало нове завдання Кам'янецьким архівістам — встановити іменні списки убитих та поранених під час громадянської війни і вилучити всі «історії болезней», що складалась у військових лікувальних закладах 1917-1921 рр., надіславши їх в «Бюро по учету потерь на фронтах» (адреса: Ленінград, просп. 25 Октябрю, д. № 2). Таку роботу архівісти мали проводити за розпорядженням НКВС СРСР, тобто розпочався процес підготовки до масових чисток кадрів державних установ та організацій. 21 травня КОАУ повідомило Укрцентрархів, що таких документів в архівах м. Кам'янця-Подільського не виявлено. Одночасно Дукачів звернувся до головного лікаря Кам'янецького Шпиталю Аблова стосовно інформації з цього питання [спр. 123, арк. 56, 57].

8 червня КОАУ надіслало лист Кам'янецькому окрвиконкому, в якому характеризувався стан архіву: 1) Архівне управління зберігало 205 фондів; 2) під сховища зайнято 3 приміщення: а) будинок з флігелем по вул. р. Люксембург, б) будинок Окрсуду та в) в приміщенні окрвиконкому — загальною площею 1264 м²; 3) перше приміщення перепантажене, вогке, тут існує загроза обвалу, потрібен був ремонт на суму 5 тис. крб. і навіть він не вирішував питання; 4) окрсуд претендував на приміщення, яке займало Архівне управління, тому була потреба у новому приміщенні; 5) управління просило довести його штат до 8 осіб; 6) вказувалося на необхідність виділити кошти на монтаж нових стелажів, придбання вогнегасників та встановлення телефону. 15 липня до Президії Кам'янецького окрвиконкому звернувся Завідувач ЦАУ Рубач. У зверненні визнавалась велика цінність Кам'янецького архіву, в якому зберігалось 1,2 млн. справ, в значній мірі непорядкованих. Штат в 2 особи неспроможний виконувати майже всі функції архіву. Далі він посилався на постанову ВУЦВК та РНК УРСР від 25 січня 1928 р., яка віднесла КОАУ до І групи з штатом у 8 осіб, а його становище погіршувалося з кожним роком (штат КОАУ 1926 р. — 6 осіб, 1927 р. — 4 особи, 1928 р. — 2 особи). Асигнування також зменшувалося: 1926/27 рр. — 3950 крб.; 1927/28 рр. — 3424 крб.; 1928/29 рр. —

3624 крб. Рубач писав: «Це в той час, коли аналогічні по бюджетним умовам з Кам'янецькою округи асигнували на архівну справу у себе — 6000-7000 крб. ...». Нижче подавалась довідка: Тульчинський окрарх — штат 4 особи, бюджет — 6285 крб.; Проскурівське ОАУ — штат 4 особи, бюджет — 7734 крб. Могилівське ОАУ — штат 5 осіб, бюджет — 5926 крб. Далі він зазначив, що повідомив Секретаріат ВУЦВК про недбале ставлення Кам'янецького ОВК до Архівного управління. Звернення до Окрвиконкому не змінили штатної кількості працівників КОАУ та його загального фінансування в кращий бік. 23 серпня надіслано новий лист до Президії КОВК, в якому зазначалося, що постановою НК Робітничо-Селянської Інспекції від 3 серпня 1928 р. окрархи прирівнювались до наукових установ, штати яких не підлягали скороченню [спр. 123, арк. 66-67, 70-71, 99].

15 червня 1929 р. ЦАУ заборонило всім окрархам проводити утилізацію архівних документів ІІ черги в установах, оскільки вона давала дуже незначні наслідки, та пропонувало перенести цю роботу в архівосховищах управлінь. 20 червня — нове розпорядження Укрцентрархіву — проводити утилізацію тільки в літні місяці, але за винятком семи ОАУ (до них належало і Кам'янецьке). Вони мали здійснювати цю роботу протягом всього року.

13 червня ЦАУ звернулось до КОАУ з листом, в якому повідомляло про початок підготовки до видання «декількох томів документів з історії польських повстань 1831-1863 рр. в зв'язку зі сторіччям першого повстання» та пролонувало «у місячний термін надіслати список архівних справ до означеної теми» спеціальній комісії. Ці списки були надіслані в липні 1929 р. [спр. 123, арк. 80, 83, 84, 106, 116].

21 серпня Укрцентрархів звернувся до Кам'янець-Подільського Окрпрокурора з позовом на колишнього завідувача КОАУ Чечуріна. В ньому йшлося: «... 1) у грошових справах гр. Чечурін є особа, що за нею... лічиться коштів Центрального архівного управління в сумі — 298 крб. 65 к. З цих коштів 35 крб. було дано йому позику в листопаді 1927 р. під час перебування в Харкові... не повернув... гр. Чечурін одержав від утилізації... але не надіслав їх до... (ЦАУ — Б.С.) 30 крб. лічаться за ним, з початку 1927 р. коли він передавав завідування Запорізьським Окрархом...»

«2) З боку безпосередньої архівної роботи гр. Чечурін виявив себе також як злочинець... без дозволу та відома ЦАУ продає на приватний ринок архівні матеріали виключної науково-історичної ваги...». У листі від 21 серпня до окрпрокуратури, Укрцентрархів висловлюється за те, аби справу Чечуріна «... було заслухано в суді в звичайному порядку, а не в показовому... в умовах...» прикордонного міста. 27 вересня КОАУ, від імені та за дорученням ЦАУ, надсилає лист до старшого слідчого Кам'янець-Подільського окрсуду, в якому виступало позивачем до Чечуріна в сумі 529 крб. 24 к [спр. 127, арк. 82, 83, 96]. Як закінчилась справа Чечуріна — про те в архіві документів не існує, але можна бути певним, що позов задовольнили.

У грудні 1929 р. ЦАУ провело обстеження роботи Кам'янецького окрарху і зробило висновки: 1) незадовільний стан штату та кошторису «позбавляє окрарх можливості хоча б в деякій мірі пристосувати свої величезні архівні скарби для наукової роботи і практично-довідкових потреб; інструкторська робота майже не проводиться»; 2) «вважати за потрібне прискорити процес концентрації історичних матеріалів до відповідних центральних і краєвих архівів» [спр. 136, арк. 5]. Цей «дамоклів меч» постійно нависав над Кам'янецьким архівом через байдужість місцевої влади.

1930 р. характеризувався двома особливостями в житті Кам'янецького архіву: структурна перебудова та кадрова «чехарда». Цього року проводилась нова адміністративно-територіальна реформа. Поступово ліквідувалися округи. У зв'язку з цим, 15 червня, ЦАУ повідомило Кам'янецький Округконком та Окрарх, що Кам'янецька округа ліквідується, а архівні документи окружних установ, які ліквідуються, необхідно зберегти, тому КОАУ повинно ліквідуватися в останню чергу. Метричні книги окрЗАГСу передавалися місцевому ЗАГСу. Штат та кошторис Архівного управління мав залишитися незмінним до його ліквідації. 18 червня це повідомлення підтвердив ВУЦВК. 17 червня ЦАУ додало пояснення до свого звернення: 1) залишити всі архівні документи ліквідованого окрарху та утворити натомість райархів або філію окрарху тих округ, які не ліквідуються і до яких приєднувалось окружне місто. 2. Підпорядковувались вони цим окрархам та райвиконокмам. 17 липня ЦАУ направило Проскурівському ОАУ лист з копією КОАУ: «За постановою Центральної Ліквідаційної комісії з 11 липня 1930 р.» Окрархи розформованих округ залишаються з їх штатами і кошторисами до 1 жовтня 1930 р., коли остаточно вирішиться питання стосовно нової мережі місцевих архівних органів.

Окрархи ліквідованих округів не мають адміністративно-управлінських функцій і ці функції переходять до Окрархів тих округів, що до них приєднані. 24 липня ВУЦВК дав вказівку окрархам, що у зв'язку з швидкою ліквідацією 13 округів, для нормального упорядкування архівних документів ліквідованих установ, архівні управління цих округів зберігаються з їхнім штатом та кошторисом до 1 жовтня 1930 р. 27 липня ЦАУ постановило: всі Окрархи з 1 жовтня 1930 р. реорганізувати в міські архівні управління (МАУ) при міських радах [спр. 136, арк. 75, 79-80].

Внаслідок ліквідації Кам'янецького округу КОАУ передавалося під керівництво Проскурівського Окрарху. Кошторис КОАУ передавався в розпорядження ПОАУ. Але в кінці липня постало питання про ліквідацію всіх Окрархів та утворення на їх базі міських управлінь. Вже 1 серпня 1930 р. ЦАУ звернулось до ПОАУ, наказуючи повернути кошти КОАУ, передані в його розпорядження у зв'язку з розформуванням Кам'янець-Подільського округу [спр. 136, арк. 97].

Отже, в другій половині 1930 р., КОАУ було розформоване у зв'язку з ліквідацією округу. Цього ж року відбувались суттєві кадрові зміни в Кам'янецькому архіві. В квітні штат КОАУ складався з 3 осіб: завідувач Дукачів О.О., архівіст Ключинський К.М. та сторож Кавецький І.Т. В першій декаді квітня звільнився завідувач. Тимчасово його обов'язки виконував Ключинський К.М. Хоча офіційно вже 10 квітня Дукачів О.О. передав справи новому завідувачу Олександріву О.Я., він приступив до виконання своїх обов'язків лише в другій половині травня. Вже 11 вересня 1930 р. на його місце призначили нового завідувача Ласко С.А., який приймав справи 20 жовтня не в Олександріву О.Я., а у Ключинського. 7 вересня Проскурівський окрарх надіслав лист Кам'янецькому архівному управлінню такого змісту: «Проскурівське Округууправління повідомляє, що згідно обіжника ЦАУ від 29/VIII-30 р. й постанови Урядової Комісії в справі ліквідації округ з 18/IX-30 р. Кам'янець-Подільське місцеве Архівне Управління віднесено до II категорії зі штатом в складі 11 чоловік ...: завідаваль Місцевого Архівного Управління — 180 крб., завідаваль партсекції — 160 крб., інспектор-інструктор — 160 крб., вчений архівіст — 160 крб., архівіст — 90 крб., прибиральниця — 42 крб.

До складу штату місцевого Архівного Управління II категорії входять: зав. Архівуправлінням, вчений-архівіст, два інспектори-інструктори, чотири архівіста, по партсекції два чоловіка, один прибиральник». 25 грудня до всіх архівів надійшов лист, в якому сповіщалося про те, що в Харкові розпочала роботу Комісія з чистки апарату ЦАУ та архівних установ Харкова і вимагалось подати відомості про персональний склад. Внаслідок розпочатої кампанії «чисток» архів змушений був покинути досвідчений архівіст Ключинський К.М. Його місце заступив у листопаді Халахур І.Г., 17 грудня завідувачем партсекції було затверджено Марциновського. Підсумок адміністративно-територіальної реформи і підсумки її в структурній перебудові архівної системи підвела Урядова Комісія з ліквідації округів. На засіданні від 2 грудня 1930 р. вона зазначала: «За постановою Уряду на території УСРР замість 40 окружних Архівних Управлінь організовано 28 місцевих Архівних Управлінь, що утримуються на кошти відповідних місцевих рад. На ці 28 Архівних Управлінь покладаються виконання всіх тих обов'язків, що виконували Округові Архівні Управління» [спр. 134, арк. 100-101, 107; спр. 137, арк. 138-145; спр. 138, арк. 52-57; спр. 141, арк. 4, 12; спр. 129, арк. 136; спр. 138, арк. 28; спр. 134, арк. 67-68, 195-196; спр. 137, арк. 147].

Таким чином, за 1930 р. змінився повністю штат КОАУ. Двічі мінявся завідувач. Внаслідок кадрових чисток з'явилась особа, яка вперше зайняла посаду завідувача партсекцією. Проведення адміністративно-територіальної реформи, за постановою ВУЦВК та РНК УРСР від 13 червня 1930 р. «Про реорганізацію округу» привело до заміни

3-х рівневого управління на 2-х рівневий, тобто ліквідувалися округи, а разом з ними і окрархи. Літо і 1-шу половину осені Кам'янецьке архівне управління знаходилося у невизначеному стані, тому, враховуючи калрові переміщення, не могло задовільно виконувати свої обов'язки. В жовтні 1930 р. КОАУ було перетворено в Кам'янецьке міське архівне управління (далі — КМАУ).

1930 р. проводилась також кредитна реформа, про яку КОАУ сповістив окрфінвідділ (8 травня). Вводились безгрошові розрахунки між установами «усуспільненого сектора» через Держбанк.

7 березня ЦАУ надіслало лист всім окрархам, в якому пропонувало вжити заходів щодо збереження архівів ліквідованих «організацій різних релігійних культів». 15 березня Укрцентрархів висловив нову пропозицію окрархам про виявлення архівних документів єврейських установ для зосередження їх у Єврейській секції Київського центрального історичного архіву. 17 березня ЦАУ наказує збирати архівні документи ліквідованих земельних громад в період суцільної колективізації, посилаючись на постанову ВУЦВК та РНК УРСР від 25 лютого 1930 р. щодо скасування земельних громад [спр. 136, арк. 37, 39, 48].

30 квітня з'явилась нова постанова «Про Єдиний Державний Архівний Фонд». В ній зазначалось: 1) до ЄДАФ відносились документи всіх державних і громадських організацій, фамільні архіви, релігійних громад, фото-та кінодокументи, в тому числі заборонені; 2) всі приватні архіви повинні бути зареєстровані; 3) вивозити архівні документи за межі країни можна було тільки з дозволу ЦАУ; 4) за знищення архівних документів встановлювалась кримінальна відповідальність; 5) визначався порядок здачі документів діючих установ в архіви, видачу архівних довідок та правила користування архівними документами: а) довідки з майнових прав видавали тільки стосовно прав, набутих після 1922 р.; б) довідки видавались тільки установам; в) відповіді на запити іноземців надсилались лише через Народний Комісаріат Закордонних справ; г) офіційно завірені документи для науково-дослідницької мети — не видавались; д) видача у користування архівних документів передбачалась за таких умов: держустановам для наукових цілей не більше як на 6 місяців, судово-слідчим та прокурорським органам, іншим установам — з дозволу ЦАУ; е) заборонялось без дозволу архіворганів робити репродукцію документів; є) скасовувалась постанова стосовно ЄДАФ від 16 грудня 1925 р. [спр. 136, арк. 59-70].

3 травня Укрцентрархів надіслав список щодо нормування архівно-технічної роботи, а 6 травня запропонував скласти описи архівних документів парторганізацій України та документів періоду Денікінщини. 12 травня він звертається до всіх архівів з вимогою виконання інструкції ЦАУ СРСР та Головного геолого-розвідувального управління стосовно першочергового виконання їх запитів, «... что должно облегчить и ускорить осуществление про-

изводимых работ». 16 травня надіслана «Інструкція щодо заповнення щоденника виконання норм архівно-технічної роботи» з додатком «Розподіл архівних матеріалів по групах»: 1-ша група — документи, що складаються з однорідних, трафаретних форм («ревізські казки», вхідні і вихідні журнали, конторські книги та ін.); 2-га група — діловодні форми останніх трьох четвертей XIX ст. до 1917 р.; 3-тя група — діловодні форми 1917-1921 рр.; 4-та група — діловодні форми 1922-1927 рр. 20 травня ЦАУ заборонило виділення архівних документів для утилізації, в першу чергу, з фондів діючих установ. 3 червня воно попросило КОАУ в тимчасове користування картотеку ЄДАФ із змінами в ній [спр. 136, арк. 35-36, 46-47, 51, 53-56, 73, 76].

4 липня 1930 р. Проскурівське ОАУ (період, коли воно виконувало адміністративно-фінансові функції щодо КОАУ) надіслало лист в КОАУ з проханням повідомити, чи закінчено приймання архівних документів ліквідованих установ, по закінченні цієї роботи вимагало надіслати акт приймання. 1 серпня Проскурівський окрарх робить запит, чи передані до Києва документи Жандармського Управління за 1860-67 рр. Повідомлялось також, що Проскурівський архів готує документи стосовно селянського руху на Поділлі. Ключинський відповів (він виконував обов'язки завідувача КОАУ), що йому не передали справи Секретної частини, яка опломбована колишнім завідувачем Олександрівом [спр. 137, арк. 76-78].

6 липня ЦАУ поставило вимогу перед окрархами — в щорічних звітах повідомляти про користування архівними документами в читальних залах. 29 жовтня воно надіслало «Правила поставлення архівів державних та громадських... установ, підприємств та організацій УРСР». 24 жовтня Проскурівський окрліквідком поставив питання про повернення в Кам'янець-Подільський документів ліквідованих установ Кам'янецького округу, які в серпні були передані в Проскурівське ОАУ, оскільки ліквідовувались всі округи та окрархіви і утворювались місцеві архівні управління [спр. 134, арк. 245; спр. 136, арк. 92, 111-123.].

Такі кардинальні зміни відбулись 1930 р. Всі наведені звернення ЦАУ та Проскурівського ОАУ, а також інструктивні документи лише фіксувались, що обумовлювалось трьома причинами:

1) плінність кадрів та відсутність постійного керівництва в Кам'янецькому архіві; 2) нестача кваліфікованих, досвідчених працівників; 3) невизначеність статусу Кам'янець-Подільського архіву протягом майже 6 місяців.

Характерним явищем наступного, 1931 р., була велика плінність кадрів, навіть незважаючи на істотне збільшення штату КМАУ. Протягом 1931 р. до жовтня місяця продовжував обіймати посаду завідувача Ласко Є. А. В жовтні його замінив Скобелів М. І., який звільнився 8 грудня за станом здоров'я. Свої обов'язки він передав Ольшанському, якого 26 жовтня призначили помічником завіду-

вача партсекцією. Протягом I півріччя 1931 р. штат архівного управління складався з 6 чоловік:

- 1) завідувачий АУ — Ласко Є. А.
- 2) завідувачий партсекцією — Марцинський.
- 3) архівіст — Халахур І.
- 4) архівіст — Ковалівська І. Т.
- 5) прибиральник — Кавецький І. Т.

Посаду завідувача партсекцією вперше ввели в березні 1931 р. У вересні Марцинського замінив Журбицький С. Архівіст Халахур І. працював один рік, звільнився в листопаді того ж року. Його замінив Ярошевський В. У липні вакантну посаду інспектора обійняв Крижанівський А. В. У жовтні на посади архівістів було прийнято: Мангушевського (звільнився в кінці місяця) і Гарбера, вченого архівіста — Ярошевського В. Отже, до листопада 1931 р. штат КМАУ збільшився до 9 чоловік, чого не було протягом всієї історії Кам'янецького архіву [спр. 134, арк. 144-145, 151-154, 159-166, 180-181, 185-188, 441-443, 444; спр. 139, арк. 214; спр. 150, арк. 47, 49]. Поступове збільшення штату управління дозволяло суттєво поліпшити стан виконання покладених на нього завдань.

17 січня 1931 р. Центральний історичний архів у м. Києві звернувся до КМАУ з проханням розшукати 4 книги відомостей про власників селищ Браїлавської губернії (яка існувала з 1793 по 1797 рр.) та надіслати їх в тимчасове користування. Запит був виконаний у лютому місяці.

18 лютого 1931 р. відбулось засідання робочої колегії ЦАУ УРСР, на якій розглядалось питання стосовно обстеження стану КМАУ. У протоколі засідання зазначалось: 1) протягом 5 останніх років було відсутнє керівництво роботою управління у зв'язку з частими змінами його керівництва; 2) визнавався недостатнім штат, що не дозволяло проводити роботу в повному обсязі; 3) незадовільний фінансовий стан, закриття кредиту під час ліквідації округів; 4) приміщення перевантажені документами і немає можливості подальшого комплектування, а також утворити таємно-політичний відділ; 5) необхідно переустаткувати 3 архівосховища; 6) не розібрана та неописана велика кількість документів, особливо дореволюційного часу; 7) невпорядкований газетний фонд; 8) картотека ЄДАФ ведеться з помилками; 9) інспекторська робота не проводилась; 10) утильна кампанія проводилась мляво (менше 25-30 т. Можна собі уявити розмах утильного процесу — С. Б.); 11) визнано недостатнім зв'язок з установами; 12) дослідники майже не працюють; 13) визнано необхідним просити місцеву адміністрацію розширити штати (що було здійснено), збільшити фінансування та виділити додаткове приміщення [спр. 150, арк. 54, 75-80].

Отже, старі недоліки в роботі Кам'янецького архіву доповнювались новими. І основна причина їх — недостатнє фінансування, неухага влади та волюнтаристський підхід до добору керівних архівних кадрів.

У березні 1931 р. КМАУ звернулось за порадою до ЦАУ щодо виконання запитів приватних осіб (Новаківської, Блейхмана та Трцицького) з майнових прав. Головархів відповів 25 березня, що «довідки, копії та витяги з таємних матеріалів, а так само відомості про майнові права громадян, що постали до 24 серпня 1922 р., приватним особам видавати не можна». Відтак пропонувалось рекомендувати зазначеним громадянам, щоб про них зробили запити ті установи, в яких вони працюють, бо «довідки, що виникли перед 24 серпня 1922 р., видаються тільки державним установам» [спр. 139, арк. 62.]. Це звернення кам'янецьких архівістів яскраво ілюструє, як згубно на архівну справу впливав розрив спадковості серед працівників. Попередні працівники добре знали інструкцію щодо заборони видавати приватним особам довідки, які стосувались майнових прав (і взагалі, їм була відома заборонна інструкція надавати будь-яку інформацію приватним особам).

19 березня ЦАУ надіслало запит до КМАУ про надання йому списку військових фондів (періоду 1917-1921 рр.). Такий список (9 фондів) вислано 23 травня. 18 травня Укрцентрархів наказав вислати службові списки до Московського Центрального архівного управління, а самі фонди до Київського Центрального історичного архіву. 28 квітня ЦАУ надіслало КМАУ список міст та районів, які воно повинно було обслуговувати (Дунаєвський, Віньковецький, Кам'янець-Подільський, Ново-Ушицький, Старо-Ушицький, Оринінський, Смотрицький, Солобоковецький райони та міста колишнього Кам'янецького округу). 14 травня Укрцентрархів затвердив і надіслав 3 червня до Кам'янецького архіву «Інструкцію для складання топографічного покажчика», а 31 травня надійшла «Інструкція для розбирання-класифікування архівних матеріалів». В цей же час з'явилося нове «керівництво до дії» — «Інструкція як складати картотеку матеріалів практичного значення». З 1930 р. розпочалась кампанія, яка охопила досить значний проміжок часу — використання архівних документів для підняття та розвитку різних галузей промисловості в період індустріалізації СРСР.

Практичним втіленням у життя цієї інструкції було проголошення з 15 червня ударного місячника щодо виявлення архівних документів практичного значення. Їх на 2 листопада 1931 р. у Кам'янецькому архіві було виявлено 74 одиниці. Велика серія інструкцій, починаючи з травня 1931 р., завершилась 8 липня «Тимчасовими правилами для видання документів ділового походження з другої половини XVIII і до початку XX ст.» [спр. 139, арк. 120-121, 157, 161; спр. 146, арк. 106-107; спр. 147, арк. 114, 153-156, 193, 256]. Тобто ЦАУ прагнуло активізувати діяльність архівів стосовно друкованого оприлюднення архівної спадщини для науково-дослідницького вжитку.

31 липня КМАУ звітувало архівному керівництву в Харкові про те, що на обліку управління знаходилось 232 фонди, лінійний розмір яких скла-

дав 1522,57 м². У серпні КМАУ вислало до Центрального Архіву Революції 19 фондів, про отримання яких управління сповістило 24 серпня.

18 жовтня ЦАУ надіслало лист КМАУ, як і іншим управлінням, в якому визнавалось за необхідне утворити при архівах бібліотеки з друкованих джерел. Вони мали комплектуватись шляхом вилучення друкованих видань з фондів, купівлі, обміну, надсилки авторських примірників. Отже, 1931 р. можна вважати роком заснування бібліотеки Кам'янецького архіву. 19 жовтня Укрцентрархів надіслав «Інструкцію до організації архівних виставок». Саме з цього часу всі архіви повинні були при плануванні роботи враховувати організацію документальних виставок та звітувати щодо їх проведення. 24 жовтня центральне архівне керівництво наказало всім місцевим архівам розпочати роботу щодо збору документів для написання історії фабрик та заводів [спр. 139, арк. 191, 204-205; спр. 146, арк. 71, 215, 302-304].

1931 р. урядові структури України декілька разів повертались до питання архівного будівництва. Так 14 квітня, на підставі вказівок РНК УРСР, робоча колегія ЦАУ прийняла рішення: «... в період розгортання процесу соціалістичного будівництва, архіви повинні допомогти йому досвідом захищених в архівних матеріалах; вони недостатньо використовуються для агітаційно-пропагандистської роботи, для практичних потреб планово-господарських установ, не має бази для науково-дослідницької роботи — тому вимагається ґрунтовна перебудова роботи архівів — утворення єдиного архівосховища, з єдиним штатом...».

Далі зазначалось, що необхідно вважати всі архівосховища як єдине ціле і поділити їх на секції: партсекція; таємні документи; секція адміністративно-судових установ, військових, соціального забезпечення та охорони здоров'я; громадських організацій; секція антирелігійна; освіти; установ зв'язку та транспорту; секція особових фондів; друкованих видань. Архівний колектив мав ділитись на такі сектори: а) агітації, пропаганди, археографії; б) організаційно-технічний; в) група обслуговування. Визначений був штат міських архівів, зокрема, II категорії, до яких належав КМАУ: вчений архівіст; функціонер з таємних справ; архівісти; інспектори-інструктори.

10 листопада на засіданні секретаріату ВУЦВК обговорювалася доповідь т. Семка «Про стан архівної справи на Україні», в якій акцентувалася увага на незадовільному стані «підготовлення нових кваліфікованих архівних робітників», «утворення фінансово-матеріальної бази» та неуважному ставленні міськрад до архівів. В резолюції доручалось НК фінансів з 1 січня вилучити з місцевих бюджетів у державний кошти на утримання архівної системи.

Такого ж характеру постанова була прийнята на засіданні Президії Кам'янець-Подільського РВК від 10 жовтня 1931 р.: 1) прийняти найрішучіші заходи для поліпшення роботи архівного управління «... яке занедбало попередні завіду-

чі...»; 2) завершити концентрацію ділових архівних документів до 1925 р. включно; 3) підсилити інструктаж; 4) зробити сталим штат управління; 5) відшукати приміщення під архівосховище; 6) утворити таємно-політичний відділ [спр. 139, арк. 145, 147-148; спр. 147, арк. 266, 269-272]. Отже, державні та партійні органи сформулювали нове завдання, яке покладалось на архіви — наукова робота для обслуговування класової боротьби пролетаріату, боротьба за більшовицьку партійність. Визначаючи занедбаність (матеріальну та кадрову) архівів, наголошувалось на негайну її ліквідацію поліпшенням фінансуванням та добором і вихованням кадрів.

18 листопада 1931 р. ЦАУ повідомило КМАУ стосовно скликання II Всеукраїнського з'їзду архівних працівників. На нього викликалися завідувач та один архівіст. 2 грудня були затверджені тези з'їзду: 1) вивести догани 6 місцевим архівним управлінням (в числі і Кам'янецькому) за незадовільну роботу з виявлення документів практичного значення; 2) проводити виховну агітаційно-пропагандистську та археографічну роботу, яка складову класової боротьби (на ідеологічному фронті); 3) створити генеральний план розвитку архівної справи на 50 років; 4) до 15-річчя Великого Жовтня скласти «Історію громадянської війни».

Аналіз діяльності КМАУ за 1931 р. дає підстави для таких висновків:

1. Велика плінність кадрів управління. Штат його, починаючи з II півріччя, збільшився, але він був недосвідчений і малокомпетентний.

2. Відбувалася поступова структуризація роботи архіву.

3. Намітилися можливості, як фінансові так і кадрові, виконувати всі види робіт, покладених на КМАУ.

4. Сформовані архівні секції: партсекція та таємно-політична. Це свідчило про поширення партійного контролю над архівним управлінням зокрема і всією архівною системою взагалі. Була остаточно сформульована одна з основних функцій архівів — бути знаряддям політичної партійної пропаганди та агітації.

5. Започатковано удосконалення умов і характеру діяльності КМАУ.

6. Створена бібліотека архіву.

7. На управління покладалась нові завдання: 1) виявити матеріал практичного значення; 2) проводити систематичні виставки; 3) готувати матеріал до історії фабрик та заводів; 4) складати топографічний покажчик.

8. Виконано безліч консульських запитів, особливо польських.

10 листопада 1931 р. вийшла постанова Секретаріату ВУЦВК, яку ЦАУ надіслало в КМАУ лише 23 лютого 1932 р., зазначаючи: «... проведена на сьогодні підготовча робота створює всі потрібні умови для завершення реорганізації системи архівних установ... визначених...» цією постановою [спр. 147, арк. 246, 260-265]. В зв'язку з цим Цент-

ральна Архівна Управа пропонувала: «1-31 березня Місцеві Архівні Управи... краєві історичні архіви та Київський Центральний Історичний Архів вважають за реорганізовані на Державні Історичні Архіви...»

2. Директорам архівів запропонувати нові штати, визначені ЦАУ»

За новою номенклатурою змінювалися назви посад: «вчений архівіст та інструктор» на «науковий співробітник I, II і III розрядів»; «помічник вченого архівіста та архівіст» на «старший асистент і асистент»; «технічний працівник» на «архівний технік».

Далі йшлося про те, що керівництво архівів «мусять ліквідувати зрівнялівку в заробітній платі».

Надсилався, також, витяг з постанови ВУЦВК і РНК УРСР:

«12. При Центральній Архівній Установі УСРР в його безпосередньому віданні є:

... Державні історичні архіви в м.м. Артемівському, Бердичеві, Білій Церкві, Вінниці, Житомирі, Глухові, Дніпропетровському, Запоріжжі, Зінов'ївському, Кам'янець-Подільському, Києві, Конотопі, Кременчузі, Криворіжжі, Куп'янському, Лубнах, Луганському, Маріуполі, Миколаєві, Ніжині, Одесі, Першотравневському, Полтаві, Прилуках, Проскуріві, Ромнах, Сталіному, Старобільському, Сумах, Умані, Харкові, Херсоні, Чернігові, Черкасах, Мелітополі.

13. Установи... є наукові архівні інституції, що переховують систематизують і науково обробляють архівні матеріали науково-історичного значення...

14. На чолі кожної... стоїть директор, що його настановляє і звільняє Центральна Архівна Управа УСРР...

17. Всеукраїнські Центральні та Державні історичні архіви складаються з секторів: а) організаційно-технічного і б) агітації, пропаганди та наукової публікації документів...

18. Архівні матеріали дієвих установ, підприємств і організацій надходять до Державних Історичних Архівів від Миськрад та Районових Архівів по спливу 10 років з часу їх закінчення порядком, передбаченим правилами...» [спр. 146, арк. 31-35].

Отже, починаючи з 1932 р. почалась нова реорганізація архівної системи. Створювались Обласні архівні управління як адміністративні органи для керівництва архівною справою на місцях. На базі місцевого архівного управління утворювався Державний історичний архів.

Завідувач КМАУ Марківський, якого призначили на цю посаду в грудні 1931 р., 21 лютого 1932 р. написав скаргу ЦАУ, як завідувач місцевим архуправлінням. (Зокрема, він скаржився на скорочення місцевою владою штату на одну посадову одиницю та майже повне припинення фінансування адмінвиплат, придбання майна і ремонт). В той же час, 31 січня 1932 р., ЦАУ надіслало йому «Особистий лист» такого змісту: «... Ми гадаємо, що на початку або не пізніше середини січня будемо мати нове «Положення про Центральну Архівну Управу... з організацією областей на

Україні будуть організовані обласні архівні управи, що мусять бути відповідним чином відбито в «Положенні».

... У зв'язку з організацією областей на Україні вся система Архівних Установ, на нашу думку, побудована буде за такою схемою:

1. Центральна Архівна Управа з центральними установами (Центральний Архів революції, Центральний Державний Архів, Архів праці. Фото-кіно Архів, Архів Давніх Актів у Києві, Архів Давніх Актів в Харкові).

2. Обласних Архівних Управлінь (Харків, Київ, Одеса, Вінниця, Дніпропетровськ) з 3 обласними архівами.

3. 30 історичних державних архівів.

4. Архіви Миськрад і РНК...» [спр. 146, арк. 25-27].

Структурна реорганізація закінчилась, в основному, на середину березня 1932 р. Був утворений Кам'янець-Подільський державний історичний архів. З його утворенням змінилися і штати архіву. Був призначений новий директор Журбицький С.А. (посадовий оклад — 180 крб.). Персональний склад архівних працівників став таким:

1. Копилов С. — помічник директора — 170 крб.
2. Воронцова О. — зав. сектором пропаганди — 160 крб.
3. Ковалівська Т. — старший асистент — 120 крб.
4. Ягальніцер Д. — архівіст партсекції — 110 крб.
5. Гітлер Р. — асистент — 90 крб.
6. Ярошевський В.С. — наук. робітник — 150 крб.
7. Томашева С. — архівіст-технік — 65 крб.
8. Турницький Н. — архівіст-технік — 65 крб.
9. Кавецький І.Т. — прибиральник-кур'єр — 50 крб.

За наказом ЦАУ від 17 березня було утворено Вінницьке Обласне Архівне Управління, якому підлягали: Вінницький обласний державний архів та ДІА в м.м. Бердичеві, Кам'янець-Подільському, Проскуріві, Умані. В ньому зазначалось: «... Надалі Державні Історичні архіви в усіх питаннях роботи мають звертатись не до ЦАУ, а до відповідних обласних архівних установ...» Вінницьке ОАУ вважалась утвореним з 10 березня 1932 р. Її керівником призначили Янушевича. 10 травня Укрцентрархів надіслав зміст печатки та штампу КДІА. 23 травня Вінницьке ОАУ надіслало інструкцію від Центрального управління народногосподарського обліку, яку 9 червня роз'яснило ЦАУ: мета інструкції — провести повний облік персонального складу всіх державних установ [спр. 143, арк. 61; спр. 146, арк. 36, 39, 60-64, 67].

Важливою подією 1932 р. для КДІА було виділення нового приміщення по вул. Р. Люксембург 113 (20 квітня звідси виселили сім'ю Свідерів).

27 січня 1932 р. ЦАУ повідомило Кам'янецький архів, що тимчасово партсекції повинні проходити за бюджетом Державного історичного архіву та довели її штат в КДІА: завідувачий — 180 крб., архівіст — 110 крб. 10 лютого Укрцентрархів надіслав контрольні цифри посадових окладів, встановлені НК фінансів, які не можна було зменшувати, а архіви повинні домагатись від місцевої влади їх збільшення (ці цифри наведені вище —

V. Історія установ, товариств і об'єднань

С.Б.). 9 березня надійшло роз'яснення центральної архівної влади, що невірно включати бюджет ДІА до системи бюджету Наркомосвіти. Незважаючи на постанови центральних властей, райфізвідділ відмовився виплачувати гроші за новими ставками працівникам КДІА, посилаючись на те, що він неспроєформований стосовно нового штату та посадових ставок. Директор архіву Журбицький, в листі до ЦАУ просив вплинути на міський раду [спр. 146, арк. 103; стр. 149, арк. 3-6, 8-9].

15 липня 1932 р. вийшла постанова ЦАУ «Про порядок концентрації архівних матеріалів з міських та районних архівів до Обласних Державних Історичних Архівів УСРР». В ній визначалось, що «... До Кам'янець-Подільського Державного історичного архіву передають свої архівні матеріали такі райархіви Вінницької області: Дунаєвецький, Затонський, Кам'янецький, Новоушицький, Оришніський, Смотрицький, Солобківський, Старо-Ушицький, Чемерівський. До Проскурівського ДІА... Антонінський, Волочиський, Городоцький, Грицівський, Деражнянський, Летишівський, Меджибізьський, Михальпільський, Проскурівський, Старо-Константинівський, Теофіпольський, Юринецький, Ярмолинецький» [спр. 146, арк. 125-130].

Отже, на середину 1932 р. завершилась нова адміністративно-територіальна реформа, сформувався нова структура влади, в тому числі й архівна, і можна підвести певні підсумки I етапу історії Державного архіву Хмельницької області. Він розпочався в час остаточного закріплення влади Рад на терені Поділля (листопад 1920 р.) і поділявся на такі періоди:

I. Листопад 1920 р.- квітень 1922 р.: цей період характеризувався прагненням влади в період її становлення взяти всі архіви під єдиний контроль (було задекларовано створення єдиного Історичного архіву, але він так і не розпочав свою діяльність); нігілістичним ставленням влади до архівів; продовженням масового їх пограбування (як і в період громадянської війни 1917-1920 рр.).

II. Квітень 1922 р.- жовтень 1925 р.: в цей період формується державна політика щодо архівів, яка спрямовувала їх концентрувати всі документи в державних архівах; одержавлення всієї архівної спадщини та концентрацію її; сформовано Кам'янецьке Повітове Архівне Управління, яке було в підпорядкуванні Вінницького губернського управління; припинилося пограбування архівів Кам'янець-Подільського; розпочалася організована кампанія утилізації архівних документів; встановлені обсяги збитків, нанесених архівній спадщині Поділля в період з 1917 по 1924 рр.; в основ-

ному завершено упорядкування архівів, які концентрували документи в 3 архівосховищах КПАУ; розпочато описування архівних документів.

III. Жовтень 1925 р.- осінь 1930 р.: у зв'язку з проведенням корінної адміністративно-територіальної реформи (ліквідація губерній і утворення округів) – ліквідується Вінницьке ГАУ, а на базі КПАУ утворюється Кам'янець-Подільське Окружне архівне управління; відбувається значне скорочення штатів, їх некомплект та майже відсутнє фінансування архівної справи стає хронічним; впорядкування та описання до-революційних фондів завершено, але неакісно і теж некомпетентно, створюється картотека ЄДАФ; архівне керівництво КОАУ здійснює безпосередньо ЦАУ, з'являється величезна інструктивна база діяльності для працівників архіву; набирає темпів централізований процес утилізації архівних документів; поступова концентрація документів діючих організацій приводить до перенавантаження архівосховищ, з яких більшість знаходиться в аварійному стані; створені партархіви.

IV. Осінь 1930 р.- початок 1932 р.: нова адміністративно-територіальна реформа приводить до ліквідації округів, а з нею і КОАУ, яке реорганізовується в Кам'янецьке міське архівне управління, успадкувавши всі негаразди свого попередника; припиняється утилізація архівних документів; посилюється партійний контроль над архівом, при ньому утворюється партсекція, автономна як з боку фінансування, так і з боку підлеглості; формується нова політика партії та держави щодо архівів, які повинні були документально обґрунтувати індустріалізацію країни і стати осередком ідеологічної боротьби більшовицької партії шляхом агітації та пропаганди; головною метою архівів проголошується науково-дослідницька робота.

V. Перша половина 1932 р.: наступна адміністративно-територіальна реформа приводить до утворення областей, у зв'язку з чим відбувається реорганізація архівної структури; КМАУ реорганізується в Кам'янець-Подільський державний історичний архів з безпосереднім підпорядкуванням Вінницькому обласному архівному управлінню; значно збільшується штат архіву та посадові оклади, зроблена спроба запобігти плінності кадрів та організувати підвищення кваліфікації архівістів.

Отже, I етап історії архівного будівництва на Поділлі характеризувався пошуком найкращої моделі розвитку та діяльності єдиної державної архівної системи під постійним домінуючим керівництвом більшовицької партії.